

OYA BAYDAR

Çöplüğün Generali

ROMAN

8. BASKI

♥ can
çağdaş

OYA BAYDAR
ÇÖPLÜĞÜN
GENERALİ

Can Çağdaş

Çöplüğün Generali, Oya Baydar

© 2009, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2009

8. basım: Kasım 2023, İstanbul

Bu kitabın 8. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan

Editör: Faruk Duman

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: BPC Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Cevizlik Mah. Hüsreviye Sk. Erşen İş Hanı No:15 Kat:3-38

Bakırköy-İstanbul

Sertifika No: 48745

ISBN 978-975-07-4216-3

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

OYA BAYDAR
ÇÖPLÜĞÜN
GENERALİ

ROMAN

♥can

Oya Baydar'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Elveda Alyoşa, 1991

Kedi Mektupları, 1992

Hiçbiriye Dönüş, 1998

Sıcak Külleri Kaldı, 2000

Erguvan Kapısı, 2004

Kayıp Söz, 2007

Bir Dönem İki Kadın (Melek Ulagay'la birlikte), 2011

O Muhteşem Hayatınız, 2012

Yetim Kalacak Küçük Şeyler, 2014

Surönü Diyalogları, 2016

Yolun Sonundaki Ev, 2018

Köpekli Çocuklar Gecesi, 2019

80 Yaş Zor Zamanlar Günlükleri, 2021

OYA BAYDAR, 1940'ta İstanbul'da doğdu. Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'nin son sınıfında yazdığı *Allah Çocukları Unuttu* adlı gençlik romanı nedeniyle neredeyse okuldan atılıyordu. 1964'te İÜ Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. Aynı yıl bu bölüme asistan olarak girdi. "Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu" konulu doktora tezinin Üniversite Profesörler Kurulu tarafından iki kez reddedilmesi üzerine öğrenciler olayı protesto için rektörlüğü işgal ettiler. Bu olay üniversiteden ayrılmasına yol açtı. Daha sonra Ankara Hacettepe Üniversitesi'ne sosyoloji asistanı olarak girdi. 1971'deki 12 Mart Askerî Müdahalesi sırasında, TİP ve TÖS üyesi olarak sosyalist kimliği nedeniyle tutuklandı ve üniversiteden ayrıldı. *Yeni Ortam*, *Politika* gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. 12 Eylül sırasında yurtdışına çıktı.1992'ye kadar 12 yıl Almanya'da sürgünde kaldı. Burada, sosyalist sistemin çöküş sürecini yakından yaşadı. 1991'de yazdığı *Elveda Alyoşa* adlı öykü kitabıyla Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, 1993 yılında da *Kedi Mektupları* adlı romanıyla Yunus Nadi Roman Ödülü'nü aldı. Türkiye'ye dönüşünde Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı'nın ortak yayını olan *İstanbul Ansiklopedisi*'nde redaktör ve *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*'nde genel yayın yönetmeni olarak çalıştı. *Sıcak Külleri Kaldı* romanıyla 2001 yılı Orhan Kemal Roman Armağanı'nı, *Erguvan Kapısı*'yla da 2004 Cevdet Kudret Edebiyat Ödülü'nü aldı. Romanları 38 dilde yayımlandı. *Hiçbiryer'e Dönüş*'le 2011 Carical Akdeniz Kültürü Edebiyat Ödülü'nü, *Sıcak Külleri Kaldı* ile 2016 Fransa-Türkiye Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

www.oyabaydar.com

Çöplüğün generali

O gün orada ne oldu?

Kimse bilmiyor, hatırlamıyor. Olanı olmayanı, gerçeği yalanı yaymakta birbirleriyle yarışan gazetelerin, radyoların, televizyonların arşivlerinde büyük depremle ilgili –çoğu birbirini yalanlayan– haberler, hepsi aynı bilgilendirme merkezinden çıkmış fotoğraflar, video filmler, bir de resmî açıklamalar var. Ama gerçeğe dair tek bir satır, tek bir ses, tek bir görüntü yok. Tarih kitapları, anı kitapları, arşivlerdeki belgeseller, filmler, eski fotoğraflar: Hiçbirinde o anla, o günle ilgili ne bir iz ne bir gönderme var. Kaç kuşak geriye gidersen git, olayı çocukluğunda yaşamış olması gereken kaç yaşlıyla konuşursan konuş, kimse birşey anlatmıyor, anlatamıyor. Ne kulaktan kulağa bir söylence ne korkuyla fısıldanan bir sır ne bir görgü tanığı... Akıp giden tarihten hoyratça sökülüp koparılmış bir zaman parçası; ya da bileni, duyanı, anlatanı kalmamış, unutulmuş bir masal.

Bilen, duyan kalmamış mı dedim? Hayır, bu doğru değil, bir bilen var; o “yok zaman”da, “yok yer”de neler olduğunu bilen biri var. Onu gördüm, bana kendini gösterdi. Uzaktaydı; bir gölge, bir karaltıydı, ama gördüm. Söyleyecekleri vardı; hatırlansın, bilinsin istiyordu, anladım. Benzerleri çoktan müzeye kalkmış eski kuşak ilkel

bir bilgisayarın yazıcısından çıktığı besbelli o yıpranmış, yer yer yanmış, sararmış sayfaları: Bitmemiş bir romandan artakalan dağınık bölümleri, yoluma serpiştiren oydu. Onyıllarca bekledikten sonra, belki de artık sona yaklaştığını hissettiği için, bildiklerini paylaşmaya karar vermişti besbelli. Bilen, hatırlayan son insandı belki. İnsan mı dedim! Belki de yaratık ya da canlı demem gerekirdi; bilmiyorum.

Beni seçmişti diyemem, seçme şansı da yoktu zaten. Ne onun ne de benim seçme şansımız vardı. Her şey rastlantıdan ibaretti. Bir sabah alacakaranlıkta uyku sersemliğiyle yanlış yola sapmasaydım; bir yanı uçurum, bir yanı dikenli telle çevrili, ay yüzeyine benzer uçsuz bucaksız bir arazinin içinden geçen o yolda esrarlı bir cismin çekim gücüne kapılmış gibi kilometrelerce gitmeseydim; üst üste gelen garip olaylar kafama takılıp iç huzurumu bozmasaydı onun varlığından haberim bile olmayacaktı. Ve hiçbir şey hatırlanmayacak, bilinmeyecekti.

O gün...

Hangi gün, ne zaman? Paralel dünyaların birinde bir başka zamanda mı, ya da geçmişten en küçük bir izi kalmadığına göre, gelecekte mi?

Orada...

Orası neresi? Burada, bu topraklarda, bu ülkede, bu şehirde mi, bir başka ülkede mi yoksa?

Olup bitenler...

Ne olmuştu, ya da o gün, orada birşeyler olmuş muydu gerçekten?

Bu soruların cevabını bilen, hâlâ hatırlayan biri var. Bir bilen olduğunu kimseler bilmesede ben biliyorum. Yine de, “Bilen, duyan yok,” dedim. Neden? Lafın gelişi mi, yoksa bilmekten, hatırlamaktan duyduğum korku mu? Ürperiyorum, sakın amansız hastalığın pençesine düşmüş olmayayım! Hem de tam şu sırada, karanlığın yırtılması bu kadar yaklaşmışken...

Üç maymun vebasını yenmenin tek yolunun korkuyu aşmak, düzene sorgusuz boyun eğiş karşılığında kazanılan huzur, refah ve güvenliği yitirmeyi göze alıp hastalığın üstüne üstüne gitmek, öğrendiğimiz gerçekleri herkese duyurmak, unutmanın önüne geçmek olduğunu artık biliyorum. Virüs ancak böyle etkisizleştirilebilir.

Korkuyu yenmeliyim, cesaret etmeliyim, kendimi hastalığın pençesine bırakmamalıyım. Bilen biri var, diye tekrarlıyorum kendi kendime, bilen biri var. Elimdeki kâğıtları, olmayan birilerine göstermek için havada sallıyorum: Bakın, bakın! Hepsi burada yazılı: Son bölümü kaybolmuş, hiç yayınlanmamış bu roman taslağında var hepsi!

Sesimi duyurabilmek için bağırmağa başlıyorum: O gün, orada olanları bilen biri var! O gün orada olanları hatırlayan biri var! Her şey yazılmış, her şey anlatılmış!

Yazılmayan, anlatılmayan ne kalmışsa onları yaşamış biri var: O gün, orada ne olduğunu anlatacak biri var!

Sesim yeryüzüne, gökyüzüne yayılıyor. Burası o kadar ıssız, o kadar uzak, o kadar insansız ki, çığlığımı kimse duymuyor.

Yolunu şaşırın yolcu

Sabahın erken saatleriydi, gün yeni ağarıyordu. Büyük depremden –kimi yaşlıların dilinde “büyük patlama”dan– sonra kurulan Yeni Kent, havaalanından epeyce uzaktaydı. Güneydeki bir tatil beldesinde toplanan uluslararası sempozyuma yetişebilmek için gün ağarmadan yola çıkmıştım. Benim sunumum öğleden sonraki ilk oturumdaydı. Erken bir uçakla gidersem rahat rahat yetişebileceğimi hesaplamıştım. “Niye kendini yoruyorsun, biraz daha pahalı olur ama bir hava taksisi çağırırsan, uçağa kadar onca yolu gitme zahmetine katlanmazdın,” demişti karım sanki olacakları bilmiş gibi. “Ben biraz eski modayım galiba, yollarda araba kullanmayı seviyorum, o hava taksisi denilen araçtan da hiç hoşlanmıyorum,” diye cevap vermiştim. Aslında bir türlü yenemediğim vertigom yüzünden sevmiyordum o her yanı cam hava araçlarını. İnsan ister istemez aşağı bakıyor binince.

Sabah erken uçakla gidecek, ertesi güne kalmadan, akşam uçağıyla dönecektim. Kırk-elli yıl öncesine kadar bilimsel toplantılar, sempozyumlar, kongreler, katılmayı planladığım bu sempozyum gibi, belli bir mekânda gerçek katılımı yapılmış. Ben o dönemlere yetişmedim. Şimdi çoğunlukla sanal ortamda toplanıp konuşuyor, tartışıyoruz. Dünyanın öteki ucundaki, en uzak bölge-

lerdeki meslektaşlarınızla evinizden bile çıkmadan toplanıp konuşmanın rahatlığını, kolaylığını, hatta verimliliğini inkâr etmiyorum. Yine de ben, eski zamanlarda olduğu gibi gerçek katılımlı, etli canlı toplantıları yeğleyenlerdenim. Belki biraz eski modayım, nostaljik bir tipim; ama çalıştığım alanda, insan bilimlerinde benim gibi düşünenler hiç de az değil. Akademik çevrelerde bizlere nostaljikler ya da dinazorlar denmesi de bu yüzden.

Bu türden bilimsel toplantıların gündüzleri sıkıcı, geceleri keyiflidir. İnsan meslektaşlarıyla tanışır, internet ortamından bağımsızlaşır, yeni ilişkiler kurar, yüz yüze konuşma, paylaşma fırsatı edinir. Birlikte bir kadeh içki içerken özgür iletişimin tadına varırsınız, karşınızdaki insanı duygu boyutuyla da kavrar, kendinizi zenginleştirirsiniz. Gençliğimde böyle fırsatları kaçırmazdım, ama küçük kızım doğduğundan beri ev ortamından uzaklaşmayı, hele de gecelerimi ev dışında geçirmeyi istemiyorum artık. O küçük yaratık beni fena halde evcilleştirdi. O gün de niyetim arabamı havaalanında bırakmak, “Unutmanın ve Hatırlamanın Beyin Hücrelerindeki Diyalektik Etkileşim Süreçleri” konulu bildirimini sunup, panel biter bitmez ilk uçakla kente dönmekti.

Ama işler planladığım gibi gitmedi. Evden gün doğmadan çıktığım halde uçağa yetişemedim, paneldeki sunumumu da yapamadım tabii. Oysa hazırladığım bildiri son dört yıllık çalışmalarımın özetiydi ve ilk kez bu toplantıda açıklayacağım bulgular kariyerim için çok önemliydi. Sempozyumun başlamasından epeyce sonra, çok işlevli cep iletişim aracım nihayet bağlantı kurmayı başarıp ses ve görüntü verebildiğinde, önce toplantının yapıldığı otele, oradan da düzenleyicilere ulaşabildim. Bir kaza geçirdiğimi, ucuz atlattığımı, toplantıya bu yüzden yetişemediğimi söyledim, zamanında haber veremediğim için özür diledim. Üzüntülerini bildirdiler, geçmiş

olsun dediler. Hatta hemen bir hızlı hava taksisi gönderebileceklerini, maliyetini de sempozyumu düzenleyen enstitünün karşılayacağını söylediler. Kendimi pek tuhaf hissediyordum. Yorgun değildim, ama düşüncelerimi toparlayacak, dikkatimi yoğunlaştıracak, başarılı bir sunum yapacak halim yoktu. Ağır olmasa da geçirdiğim kazanın bazı ufak tefek sonuçları olduğunu, hava yolculuğunun iyi gelmeyeceğini, dinlenmem gerektiğini bildirdim, teşekkür ettim.

Söylediklerim büsbütün yalan sayılmazdı. Erkenci değilimdir, yataktan hemen fırlayıp kalkmam, zorunluluk olmadıkça sabahın köründe işe başlamayı sevmem. O gün de epeyce güç uyanmış, aceleyle giyinmiş, bildiri mi içine yerleştirdiğim çok işlevli cep aracımı evde, masanın üstünde unuttuğum için birkaç kilometre sonra geri dönmüş, yani zar zor yola çıkmıştım.

Alacakaranlıkta uyku sersemi yol alırken, ay yüzeyi gibi uzanan bomboş kırlık bir arazide yolumu kaybettim. Bir kavşakta dalgınlıkla anayoldan çıkıp yan yola sapmış olmalıydım. Yoldaki ışıklı, sesli trafik işaretlerini nasıl fark etmedim, aracımdaki sesli uyarı sistemi neden çalışmadı bilmiyorum. Gizem ve macera belki de o anda, o noktada başlamıştı. Neden sonra, aslında çok iyi bildiğim havaalanı yolunun bu kadar تنها ve uzak olamayacağını düşünüp yönümü bulmak için arabayı yol kenarına çektiğimde, uçağa yetişmemin zor olacağını anladım. Bulduğum çevrede ne bir trafik işareti ne de yol levhası vardı. Arabamdaki navigatörün bulunduğu yerin koordinatlarını göstermesi lazımdı; denedim ama işlemiyordu. Tam da bozulacak zamanı buldu diye düşündüm. Ceptelefonu işlevi de gören iletişim aygıtından denemek istedim; boşuna, onda da bir gariplik vardı. Bu sabah gerçekten de şanslı bir günümde değildim anlaşılır.

Yönümü belirlemek için doğmakta olan güneşe bak-

tım. Güneşin yönü değişmemişse eğer, en azından yarım saattir kuzeye doğru gidiyordum. Oysa havaalanı batıdaydı, bundan tabii ki emindim. Bir an, geri dönmenin mi, aynı yönde gidip yeni bir bağlantı aramanın mı daha akıllıca olacağını hesaplamaya çalıştım. Geri dönecek olursam uçağa yetişme umudu hemen hemen yoktu. Bu yönde kuzeye doğru gidersem bir bağlantı yolu, en azından nerede olduğumu anlayabileceğim bir trafik levhası bulabilirdim belki. İleri doğru gazladım. Yol beni uyardı: Burası toprak bir kır yolu, bu kadar hızlı gidemezsin, kendine acımıyorsan aracına acı!

Gidiş yönüme göre yolun sağında, dikenli tellerden örülmüş olağandan daha yüksek bir çit vardı. Dikenli teller, seyrek aralıklarla dikilmiş eğri büğrü, paslı demir çubuklara tutturulmuştu. Bu ilk sıranın hemen ardında, helezoni şekilde kıvrıla kıvrıla kesintisiz uzanan ikinci bir jilet tel engeli görülüyordu. Kırılık, boş alanlardaki askerî tesislerin, korunmak istenen hassas bölgelerin, geniş alanlara yayılmış büyük sanayi kuruluşlarının çevresinde görülen; üzerlerinde “Dikkat! Girmek tehlikeli ve yasaktır” türünden uyarı levhaları olan, besbelli eskiden kalma bir çit işte. Uyarı yazısını görebilmek için otomobili daha ağır sürerek gözümü dikenli tellerden ayırmadan birkaç yüz metre daha gittim. Hiçbir işaret, hiçbir levha, hiçbir uyarı, hiç kimse yoktu. Birkaç yüz metre daha... bir kilometre, beş kilometre... Dikenli teller ve ardından görünen hiçlik diyebileceğim kadar boş arazi, kilometreler boyu uzanıp gidiyordu.

İçimde garip bir sıkıntıyla arabayı durdurdum. Yüreğimi sıkıştıran, sıkıntıyı da aşan boğuntu uçağı kaçırdığım için değildi. Toplantıyı umursadığım yoktu şu anda. Tek derdim nerede olduğumu bilmektir. Arabadan indim. Yolun ortasında durdum. Toprak yol hafif bir meylekle göz alabildiğine ufka doğru uzanıyordu. Neden bil-

mem ürperdim. Aracımdan inip karşı tarafa, yolun soluna geçtim. Daha önce fark etmediğime şaşarak bu tarafta yol boyunca ufka doğru uzanan derin uçuruma baktım. Daha doğrusu bakamadım, sadece bir an görebildim ve oturduğum yere çöktüm; yükseklik korkumu, can sıkıcı vertigoyu unutmuştum.

Kıçımın üstünde birkaç metre geri geri sürünerek uçurumdan uzaklaştım, sonra kalktım, yürüyerek toprak yola ulaştım. Arabaya binip torpido gözündeki rahatlatıcı içki şişesini el yordamıyla buldum. Kuralları çiğneme-yi göze alıp o tatsız tuzsuz yasal sıvı yerine şişeyi kon-yakla doldurmuştum. Gözümü kapayıp birkaç yudum birden içtim. Uçağı kaçırdığına, toplantıya yetişemediğ-i-ne aldirmiyorsan bu kadar telaşlanacak, paniğe kapılacak ne var, diye çıkışıyordum kendi kendime. Eninde sonun-da yolunu şaşırmışsın işte, bunda büyütecek birşey yok! Sabahın köründe uyku sersemi yola çıkarsan olacağı buydu. Bir de şu vertigo belası!

Birden karımın sesini duymak, küçük kızıma sarılmak istedim. Uçağı kaçırdığımı, eve erken döneceğimi haber vermeliydim ona. Sesini duymak iyi gelecekti, sakinleştirecekti beni. Kendimi gece karanlıkta ormanda kaybolmuş çocuk gibi hissediyordum. Cep iletişim aracımın ev tuşuna bastım. Telefon yine çalmadı, üstelik bu defa işaret de vermedi. Karımın cep iletişim aracını denedim, o da sağırdı. Bu aygıtlar, başka enerjiye ihtiyaç duymadan birkaç yıl kendi kendilerini şarj edebiliyorlardı. Yine de, bu türden acil durumlar için yedekte bulundurduğum bataryayı taktım. En azından kapsama alanı dışında olduğum ya da ulaşım engelli bir yerde bulunduğum sinyali gelirdi; ama hayır, ne bir ses ne bir nefes... Kapsama alanı sorununun eski nesil ceptelefonlarında kaldığı; bu çok işlevli iletişim aygıtıyla, özel korumalı, gizli kodlu bir yerde değilseniz her yere ulaşmanın

mümkün olduğu geldi aklıma. Parçası olmakla övündüğümüz bu ileri iletişim çağında ürküntü verici, tekinsiz bir iletişim kopukluğu içindeydim.

Yüreğim ağırlaşmış, başım ağrımaya başlamıştı. Paniğe kapılmamalıyım. Tel örgüler boyunca uzanan top-
rak yol dardı, ama solunda yol boyunca uzanan uçuruma kadar on-on beş metrelik taşlı otlu bir alan vardı. Aracım olduğu yerde kendi etrafında dönen yeni modellerdendi. Geldiğim yolu dümdüz izleyip yanlışlıkla saptığım kavşağa ulaşabilirdim. Öyle yaptım ya da öyle yaptığımı sandım. Bu defa da kavşağı iskaladım galiba, çünkü bir süre sonra kendimi havaalanına giden anayolda buldum. Ferahladım mı? Hayır. Çünkü bütün bu olup bitenlerde çözemediğim, açıklayamadığım birşeyler vardı. Hele de sabah evden çıkarken sıfırladığım kilometre göstergesinin 226'da durduğunu, 226 kilometrenin gidiş dönüş en az 150 kilometresini o ıssız kır yolunda gittiğimi düşünecek olursam...

Sunum yapacağım oturum öğleden sonraydı. Teklif ettikleri hava taksisiyle toplantıya ucu ucuna da olsa yetişebilirdim, ama ne gücüm ne de hevesim kalmıştı. Bilim dünyası, hatırlamanın ve unutmamanın diyalektiğini, bellek hücrelerinin tahrip ve yenilenme süreçlerini öğrenmek için biraz daha bekleyebilirdi. Dinlenmeye, sakinleşmeye, unutmaya ihtiyacım vardı. Eve döndüm.

Karım henüz evden çıkmamıştı, küçük kızımız yuvadaydı. Karımı telaşlandırmamak için, toplantı gününde yanıldığımı son anda, havaalanında fark ettiğim yalanını söyledim. "Ben gerçek bir budalayım, meğer sempozyum gelecek aymış. Unutmamanın ve hatırlamanın diyalektiğini çözmeye çalışırken, şu halime bak," dedim. Bana sevgiyle sarıldı, "Çok çalışıyorsun," dedi, sonra işine geç kalacağını söyleyip aceleyle evden çıktı. Kendime kocaman bir fincan kahve yaptım, çalışma odama geç-

tim, bilgisayarımı açtım, en gelişkin kent haritaları programını tıkladım, bölge haritalarına, planlara gömüldüm. Bütün bir sabahımı mahveden, uçağımı, toplantımı kaçırtan, üstelik de içime şu anlamsız huzursuzluğu yerleştiren ıssız kır yolunun, bilgisayar ekranındaki haritalarda birkaç tık mesafesinde olduğunu düşünüyordum. Yanılmışım.

Sesimi duyurabilmek için bağırmaya başlıyorum: O gün, orada olanları bilen biri var! O gün orada olanları hatırlayan biri var! Her şey yazılmış, her şey anlatılmış! Yazılmayan, anlatılmayan ne kalmışsa onları yaşamış biri var: O gün, orada ne olduğunu anlatacak biri var! Sesim yeryüzüne, gökyüzüne yayılıyor. Burası o kadar ıssız, o kadar uzak, o kadar insansız ki, çığlığımı kimse duymuyor.

Çöplüğün Generali, hayali ancak bize çok tanıdık bir ülkede geçiyor. İşte bu ülkede, günün birinde, çöplüklerde, boş arazilerde gömülüp bırakılmış bombalar, mermiler bulunmaya başlar. Bu durum bir yazarın dikkatini çeker ve bir roman yazmaya koyulur. Ne var ki romanını tamamlayamadan kaybolacaktır.

Toplumsal hafızayı yok etmek, geçmişi unutturmak için üretilmiş H₂M₃ virüsünün etkisinde bir toplumu anlatan ve bir avuç insanın farkındalık yaratma çabasını yansıtan *Çöplüğün Generali* 2009'da TÜYAP'ta "Yılın Kitabı Ödülü"nü almıştı.

#salgın #duyarsızlaşma #yabancılaşma #egemen #hafıza #tarih #birey

 can

canyayinlari.com | [f](#) | [t](#) | [X](#) | [canyayinlari](#)

roman

ISBN 978-975-07-4216-3

9 789750 742163